

Inhoud

Voorwoord	2
1. Bijeenkomst 10 januari 1889 [stanza 1:1-2]	3
2. Bijeenkomst 17 januari 1889 [1:3-4]	19
3. Bijeenkomst 24 januari 1889 [1:5-8]	34
4. Bijeenkomst 31 januari 1889 [1:6-9; 2:1-2]	44
5. Bijeenkomst 7 februari 1889 [2:3-4]	55
6. Bijeenkomst 14 februari 1889 [3:1]	62
7. Bijeenkomst 21 februari 1889 [3:2-4]	71
8. Bijeenkomst 28 februari 1889 [3:5-8]	77
9. Bijeenkomst 7 maart 1889 [3:10-11]	87
10. Bijeenkomst 14 maart 1889 [4:1-6]	98
Appendix over dromen	109
Index	127

Voorwoord

De volgende verslagen zijn samengesteld op basis van in steno gemaakte aantekeningen op bijeenkomsten van de Blavatsky Lodge van de Theosophical Society van 10 januari tot en met 20 juni 1889, en geven enigszins verkort de oorspronkelijke gedachtewisseling weer.

Omdat *De geheime leer* gebaseerd is op de oeroude stanza's van het 'Boek van Dzyan', en deze voor de meesten die de esoterische filosofie nog maar kort bestuderen te diepzinnig zijn, hebben de leden van de 'B.L. van de T.S.' afgesproken de discussies van de wekelijkse bijeenkomsten te wijden aan elke stanza en aan allerlei andere metafysische onderwerpen.

De vragen werden gesteld door leden die hun argumenten en bezwaren grotendeels baseerden op de uitgangspunten van de moderne wetenschap, en op basis daarvan logische conclusies trokken. Omdat velen die *De geheime leer* bestuderen over het algemeen dezelfde bezwaren maken, werd het niet nodig geacht ze volledig op te nemen; alleen de essentie ervan wordt gegeven. De antwoorden zijn in alle gevallen gebaseerd op de stenografische verslagen, en zijn die van de esoterische filosofie zoals ze door HPB zelf zijn gegeven.

Bijeenkomst gehouden op 10 januari 1889, 20.30, Lansdowne Road 17,
Londen, W., onder voorzitterschap van T.B. Harbottle.

Onderwerp:

De stanza's van *De geheime leer* – deel 1

Stanza 1

Śloka 1. De eeuwige moeder (*ruimte*), gewikkeld in haar altijd
onzichtbare gewaden, had opnieuw zeven eeuwigheden
gesluimerd.

Vr. Het begrip ruimte, abstract beschouwd, wordt in de Proloog als volgt
toegelicht:

. . . absolute eenheid kan niet overgaan in oneindigheid, want onein-
digheid vooronderstelt de onbegrensde uitbreiding van *iets*, en de duur
van dat 'iets'. Het ene AL is als de ruimte – die er op deze aarde of op
ons bestaansgebied de enige verstandelijke en fysieke voorstelling van
is – noch een object noch een subject van waarneming. Als men kon
veronderstellen dat het eeuwige oneindige AL, de alomtegenwoordige
eenheid, in plaats van in eeuwigheid te zijn, door periodieke manifes-
tatie een veelvoudig heelal of een meervoudige persoonlijkheid werd,
zou die eenheid ophouden er een te zijn. Locke's opvatting dat 'zui-
vere ruimte noch in staat is tot weerstand noch tot beweging' is onjuist.
Ruimte is noch een 'onbegrensde leegte' noch een 'voorwaardelijke
volheid', maar beide: ze is immers op het gebied van de absolute
abstractie de altijd onkenbare godheid, die alleen voor het eindige
verstand leegte is, en op het gebied van māyāvische waarneming het
plenum, de absolute bevatter van al wat is, gemanifesteerd of niet: ze
is dus dat ABSOLUTE AL. Er is geen verschil tussen het 'In hem leven
we, bewegen we, en zijn we' van de christelijke apostel, en het 'Het
heelal leeft in, komt voort uit, en zal terugkeren tot Brahma (Brahmā)'
van de hindoe-rishi: want brahma (onzijdig), het niet-gemanifesteerde,

is dat heelal in abscondito, en Brahmā, het gemanifesteerde, is de logos, mannelijk-vrouwelijk gemaakt in de symbolische orthodoxe dogma's. De god van de apostel-ingewijde en van de rishi is zowel de onzichtbare als de zichtbare RUIMTE. Ruimte wordt in de esoterische symboliek de 'eeuwige moeder-vader met zeven huiden' genoemd. Deze bestaat van haar ongedifferentieerde tot haar gedifferentieerde oppervlak uit zeven lagen.

'Wat is het dat was, is, en zal zijn, of er een heelal is of niet, of er goden zijn of niet?' vraagt de esoterische Senzar catechismus. En het gegeven antwoord is: RUIMTE.¹

Maar waarom wordt de eeuwige moeder, ruimte, aangeduid als vrouwelijk?

Antw. Niet in alle gevallen, want in het bovenstaande fragment wordt ruimte de 'eeuwige moeder-vader' genoemd; maar wanneer deze zo wordt aangeduid, is de reden daarvoor dat, hoewel het niet mogelijk is parabrahman te definiëren, zodra we over dat eerste iets spreken waarvan we ons een voorstelling *kunnen* maken, we het moeten beschouwen als een vrouwelijk beginsel. In alle kosmogonieën werd de eerste differentiatie als vrouwelijk beschouwd. Ze is mūlaprakriti, die parabrahman verbergt of versluiert; sefira het *licht*, dat het eerst emaneert uit ain sof; en bij Hesiodus is ze Gaia, die uit Chaos voortkomt en voorafgaat aan Erōs.² Dit wordt herhaald in alle eropvolgende en minder abstracte stoffelijke scheppingen; bijvoorbeeld Eva, die werd geschapen uit de rib van Adam, enz. De godin en godinnen komen altijd het eerst. De eerste emanatie wordt de onbevleete moeder uit wie alle goden voortkomen, ofwel de scheppende krachten die als mens worden voorgesteld. We moeten in termen van mannelijk of vrouwelijk spreken, want het onzijdige *het* kunnen we niet gebruiken. In strikte zin kan uit HET niets voortkomen, noch een uitstraling, noch een emanatie.

Vr. Is deze eerste emanatie identiek met de Egyptische Neith?

Antw. In feite gaat ze Neith te boven, maar in een bepaalde betekenis of in een lager aspect is ze Neith.

Vr. Dan is dit HET zelf niet de 'eeuwige moeder-vader met zeven huiden'?

Antw. Beslist niet. Dit HET is in de hindoeïfilosofie parabrahman, dat wat Brahmā te boven gaat, of, zoals het nu in Europa wordt genoemd, 'het

1. *De geheime leer*, 1:38-9.

2. Hesiodus, *Theogonie*, 115ev.

onkenbare'. De ruimte waarover we spreken is het vrouwelijke aspect van Brahmā, het mannelijke. Bij de eerste trilling van differentiatie emaneert het subjectieve, of valt als een schaduw in het objectieve, en wordt dat wat de moedergodin werd genoemd, uit wie de logos voortkomt, die tegelijk de Zoon en de Vader God is, beiden ongemanifesteerd, de een potentialiteit, de ander de potentie. We moeten eerstgenoemde echter niet verwarren met de gemanifesteerde logos, die in alle kosmogonieën eveneens de 'Zoon' wordt genoemd.

Vr. Is de eerste differentiatie uit het absolute HET altijd vrouwelijk?

Antw. Alleen bij wijze van spreken; zuiver filosofisch gezien is deze geslachtloos; maar naar menselijke begrippen neemt het eerst het vrouwelijke aspect aan, waarbij de verdere verstoffelijking ervan, in welke filosofie ook, afhangt van de mate van vergeestelijking van het ras of volk dat het filosofische stelsel ontwikkelde. Zo wordt HET in de kabbala van de talmudisten AIN SOF genoemd, het eindeloze, het grenzeloze, het oneindige (de eigenschap is altijd ontkennend), maar dat *absolute* beginsel wordt toch *Hij* genoemd! Uit die grenzeloze cirkel van oneindig licht emaneert de eerste sefira, de kroon, die door de talmudisten 'Torah' wordt genoemd, de wet, waarbij wordt uitgelegd dat zij de echtgenote is van ain sof. Dit is een niet geringe antropomorfisering van het spirituele.

Vr. Is dat ook zo in de hindoeïfilosofieën?

Antw. Precies het tegenovergestelde. Want als we de hindoeïkosmogonieën raadplegen, zien we dat parabrahman daarin zelfs niet wordt genoemd, uitsluitend mūlaprakriti. Deze laatste is als het ware de bekleding of het aspect van parabrahman in het onzichtbare heelal. Mūlaprakriti betekent de wortel van de natuur of de stof. Maar parabrahman kan niet de 'wortel' worden genoemd, want het is de absolute *wortelloze wortel* van alles. We moeten daarom beginnen bij mūlaprakriti, of de sluier van dit onkenbare. Ook hier zien we dat de eerste de moedergodin is, de weerspiegeling van de subjectieve wortel op het eerste gebied van de substantie. Dan volgt – voortkomend uit, of beter gezegd zetelend in, deze moedergodin – de ongemanifesteerde logos, hij die tegelijk haar zoon en haar echtgenoot is, die de 'verborgen vader' wordt genoemd. Uit deze komt de eerstgemanifesteerde logos voort, of de Geest, en de Zoon. Uit de substantie van deze komen de zeven logoi voort, van wie de synthese, gezien als één collectieve kracht, de architect van het zichtbare heelal wordt. Zij zijn de elohim van de joden.

Vr. Welk aspect van de ruimte of van de onbekende godheid, die in de

Veda's 'DAT' wordt genoemd en waarover verderop nog wordt gesproken, wordt hier de 'eeuwige moeder' genoemd?

Antw. De mūlaprakriti van de Vedānta, en het svabhavat van de boeddhisten, of dat androgyne *iets* waarover eerder werd gesproken, dat zowel gedifferentieerd als ongedifferentieerd is. In zijn eerste beginsel is het een zuivere abstractie, die alleen dan gedifferentieerd wordt wanneer het in de loop van de tijd wordt getransformeerd tot prakriti. Vergeleken met de beginselen in de mens correspondeert het met buddhi, terwijl ātman overeenkomt met parabrahman, manas met mahat, enz.

Vr. Wat zijn de zeven lagen van de ruimte; we lezen immers in de Proloog over de 'moeder-vader met zeven huiden'?

Antw. Plato en Hermes Trismegistus zouden dit als het *goddelijk denken* hebben beschouwd, en Aristoteles zou deze 'moeder-vader' hebben opgevat als het 'ontbreken' van stof. Het is datgene wat de zeven gebieden van zijn zal worden, te beginnen met het spirituele en via het psychische naar het stoffelijke gebied. De zeven gebieden van het denken, of de zeven bewust-zijnstoestanden, corresponderen met deze gebieden. Al deze zevenvoudigheden worden gesymboliseerd door de zeven 'huiden'.

Vr. De goddelijke ideeën in het goddelijk denkvermogen? Maar het goddelijk denkvermogen bestaat nog niet.

Antw. Het goddelijk denkvermogen *is* er, en het moet er zijn, voordat de differentiatie plaatsvindt. Het wordt de goddelijke ideatie genoemd, die eeuwig is in haar potentialiteit en periodiek in haar potentie, wanneer zij mahat, anima mundi, of de universele ziel wordt. Bedenk echter dat elk van deze begrippen, welke benaming u ook eraan geeft, zowel diep metafysische als de meest stoffelijke en daartussen liggende aspecten heeft.

Vr. Wat is de betekenis van de uitdrukking 'altijd onzichtbare gewaden'?

Antw. Dat is natuurlijk beeldspraak, zoals iedere allegorie in de oosterse filosofie. Het is misschien de hypothetische protyle, waarnaar prof. Crookes op zoek is, maar die beslist nooit op deze aarde of op dit gebied kan worden gevonden. Het is de niet-gedifferentieerde substantie of spirituele stof.

Vr. Is het wat 'laya' wordt genoemd?

Antw. De 'gewaden' en al het andere zijn in laya-toestand, het punt vanwaar of waarop de oersubstantie begint te differentiëren, en zo het heelal met alles erin geboren doet worden.

Vr. Worden de ‘onzichtbare gewaden’ zo genoemd omdat ze niet waarneembaar zijn voor een of andere differentiatie van bewustzijn?

Antw. Het is beter te zeggen dat ze onzichtbaar zijn voor een eindig bewustzijn, indien zo’n bewustzijn in dat stadium van evolutie zou kunnen bestaan. Mūlaprakṛiti is zelfs voor de logos een sluier, de gewaden waarin het absolute wordt gehuld. Zelfs de logos kan het absolute niet waarnemen, zegt de Vedānta.¹

Vr. Is mūlaprakṛiti de juiste term om te gebruiken?

Antw. De mūlaprakṛiti van de Vedānta is de aditi van de *Veda*’s. De vedāntafilosofie betekent letterlijk ‘de voltooiing of de synthese van alle kennis’. Er zijn zes scholen van hindoeïfilosofie die echter, wanneer men ze nauwkeurig onderzoekt, in essentie volledig met elkaar overeenstemmen. In de essentie zijn ze identiek, maar er is zo’n rijkdom aan namen, er zijn zoveel zijpaden, details, en verfraaiingen – sommige emanaties zijn hun eigen vader, en vaders geboren uit hun eigen dochter – dat men erin verdwaald raakt als in een oerwoud. Leg een of andere esoterische stelling voor aan een hindoe en als hij dat wenst kan hij deze vanuit zijn eigen specifieke stelsel weerleggen of tegenspreken. Elk van de zes scholen heeft haar eigen specifieke denkbeelden en terminologie. Dus als men tijdens een discussie niet de terminologie van één school gebruikt, is het gevaar groot dat er misverstanden zullen ontstaan.

Vr. Wordt dan dezelfde term in verschillende filosofische stelsels op verschillende manier gebruikt? Buddhi heeft bijvoorbeeld in de esoterische filosofie een bepaalde betekenis en een heel andere in de Sāṅkhyafilosofie. Is dat niet zo?

Antw. Precies, en ze heeft weer een totaal andere betekenis in het *Viṣṇu-Purāṇa*, waarin wordt gesproken over zeven prakṛiti’s die voortkomen uit mahat, en waarin de laatste mahābuddhi wordt genoemd. In wezen zijn de denkbeelden echter dezelfde, hoewel de bewoordingen per school verschillen, en de juiste betekenis verloren gaat in dit doolhof van personificaties. Het zou misschien het beste zijn om zo mogelijk voor onszelf een nieuwe terminologie te bedenken; maar omdat de Europese talen, vooral het Engels, arm zijn aan filosofische termen, zou dit een nogal moeilijke onderneming zijn.

1. Zie de vier lezingen van Subba Row in *Notes on the Bhagavad Gītā*.

Vr. Kan de term 'protyle' niet worden gebruikt om er de laya-toestand mee aan te geven?

Antw. Beslist niet; de protyle van prof. Crookes wordt waarschijnlijk gebruikt om homogene stof aan te duiden op het meest stoffelijke van alle gebieden, terwijl de *substantie* die wordt gesymboliseerd door de 'gewaden' van de 'eeuwige moeder', zich op het zevende gebied van de stof bevindt, naar boven geteld, of beter gezegd van buiten naar binnen gerekend. Dit kan nooit worden ontdekt op het laagste, dat wil zeggen het buitenste en meest stoffelijke, gebied.

Vr. Bestaat er dan op elk van de zeven gebieden stof die voor dat gebied relatief homogeen is?

Antw. Ja, maar die stof is alleen homogeen voor wie zich op hetzelfde gebied van waarneming bevindt; als de protyle van de moderne wetenschap ooit wordt ontdekt, zal zij dus alleen voor ons homogeen zijn. De illusie kan enige tijd aanhouden, misschien tot aan het zesde ras, want de mensheid verandert fysiek en mentaal en hopelijk ook spiritueel voortdurend, waarbij ze zich in elk ras en onderrass meer en meer zal vervolmaken.

Vr. Zou het niet een grote vergissing zijn om een term te gebruiken die in de wetenschap al in een andere betekenis is gebruikt? Vroeger had protoplasma bijna dezelfde betekenis als protyle, maar de betekenis ervan is nu veel beperkter geworden.

Antw. Dat is zeker waar; maar de hylē (ὑλη) van de Grieken had beslist geen betrekking op de stof van dit gebied, want ze hadden deze overgenomen uit de Chaldeeuse kosmogonie, waarin ze in een diep metafysische betekenis werd gebruikt.

Vr. Maar het woord hylē wordt nu door de materialisten gebruikt om vrijwel hetzelfde denkbeeld tot uitdrukking te brengen als dat waaraan wij de term mūlaprakriti geven.

Antw. Dat is misschien waar, maar dr. Lewins en zijn half dozijn dappere hylo-idealisten huldigen nauwelijks deze opvatting, want in hun stelsel wordt de metafysische betekenis ervan volkomen genegeerd en uit het oog verloren.

Vr. Dan is laya misschien toch de beste term om te gebruiken?

Antw. Nee, want met laya wordt niet iets speciaals aangeduid en evenmin een of ander gebied, maar deze duidt een staat of toestand aan. Het is een Sanskrietwoord voor iets dat zich in een ongedifferentieerde en onveranderlijke toestand bevindt, een nulpunt waar alle differentiatie ophoudt.

Vr. De eerste differentiatie zou stof voorstellen op haar zevende gebied; moeten wij dan niet veronderstellen dat de protyle van prof. Crookes ook stof op het zevende gebied is?

Antw. De denkbeeldige protyle van prof. Crookes is stof in de toestand die hij het 'nulpunt' noemt.

Vr. Met andere woorden: het laya-punt van dit gebied?

Antw. Het is helemaal niet duidelijk of prof. Crookes zich bezighoudt met andere gebieden of dat hij het bestaan ervan erkent. Het voorwerp van zijn onderzoek is het protylische atoom dat, omdat niemand het ooit heeft gezien, eenvoudig een nieuwe werkhypothese van de wetenschap is. Want wat is een atoom in feite?

Vr. Het is een geschikte definitie voor wat een molecule zou moeten zijn, of beter gezegd een geschikte term om een molecule op te splitsen.

Antw. Maar men moet nu toch wel tot de conclusie zijn gekomen dat het atoom evenmin als de ruim zeventig veronderstelde elementen een geschikte term is. Men lachte altijd om de vier of vijf elementen van de oudheid; maar nu is prof. Crookes tot de conclusie gekomen dat strikt genomen zo iets als een scheikundig element helemaal niet bestaat. En terwijl de ontdekking van het atoom nog ver weg is, heeft men in feite nog niet eens een afzonderlijke, enkelvoudige molecule kunnen aantonen.

Vr. Men moet bedenken dat Dalton, die het eerst over dit onderwerp heeft gesproken, het de 'atoomtheorie' heeft genoemd.

Antw. Heel juist; maar die term wordt door de moderne wetenschappelijke scholen op een verkeerde manier gebruikt, zoals door Sir W. Hamilton is aangetoond. Terwijl zij om de metafysica lachen, passen deze scholen zuiver metafysische termen toe op de natuurkunde, zodat de 'theorie' zich nu de rechten van een 'axioma' begint toe te eigenen.

Vr. Wat zijn de 'zeven eeuwigheden', en hoe kan er in pralaya zo'n indeling zijn, wanneer er niemand is om zich van tijd bewust te zijn?

Antw. Een astronoom van nu weet van de 'wetten van de hemel' in geen

geval meer dan zijn broeder uit een grijs verleden. Als men hem zou vragen ‘of hij de Mazzaroth [dierenriem] op haar tijd zou kunnen voortbrengen’ (*Job* 38:32), ofwel of hij ‘hem’ vergezelde die ‘de hemel uitspreidde’, zou hij dit, evenals Job, bedroefd moeten ontkennen. Maar dat weerhoudt hem op geen enkele manier ervan te speculeren over de ouderdom van zon, maan, en aarde, en de geologische tijdperken te ‘berekenen’ vanaf de tijd dat er op aarde nog geen mensen leefden, al dan niet met bewustzijn. Waarom zouden we de Ouden dan niet hetzelfde voorrecht gunnen?

Vr. Maar waarom wordt de uitdrukking ‘zeven eeuwigheden’ gebruikt?

Antw. De uitdrukking ‘zeven eeuwigheden’ wordt gebruikt op grond van de onveranderlijke wet van analogie. Zoals een manvantara wordt verdeeld in zeven tijdperken, zo ook een pralaya; zoals de dag uit twaalf uren bestaat, zo ook de nacht. Kunnen we zeggen dat, omdat we tijdens de nacht slapen en het bewustzijn van tijd verliezen, de uren daarom niet verstrijken? Pralaya is de ‘nacht’ na de manvantarische ‘dag’. Daar is niemand bij, en het bewustzijn is in slaap, zoals al het andere. Maar omdat het bestaat en volledig actief is tijdens het manvantara, en omdat we doordrongen zijn van het feit dat de wet van analogie en periodiciteit onveranderlijk is, en dus in beide gevallen op dezelfde manier moet werken, waarom zou bovenstaande uitdrukking dan niet kunnen worden gebruikt?

Vr. Maar hoe kan een eeuwigheid worden geteld?

Antw. Deze vraag komt mogelijk voort uit het algemeen heersende misverstand over de term ‘eeuwigheid’. Wij westerlingen zijn zo dwaas om te speculeren over dat wat begin noch einde heeft, en wij beelden ons in dat ook de Ouden dat moeten hebben gedaan. Maar dat deden ze niet: geen enkele filosoof in vroeger tijden vatte het woord ‘eeuwigheid’ op in de betekenis van begin- en eindeloze duur. Noch de eonen van de Grieken, noch de narossen hebben die betekenis. Zij hadden in feite geen woord om deze betekenis uit te drukken. Alleen parabrahman, ain sof, en zervān-akarana uit de *Avesta* geven zo’n eeuwigheid weer; alle andere tijdperken zijn eindig en betreffen hemellichamen, en zijn gebaseerd op zonnejaren en andere enorm lange cyclussen. Het woord eon, dat in de *Bijbel* wordt vertaald met eeuwigheid, betekent niet alleen een eindige periode maar ook een engel en een wezen.

Vr. Maar is het niet juist om te zeggen dat ook in pralaya de ‘grote adem’ bestaat?

Antw. Zeker: want de ‘grote adem’ houdt nooit op, en is zagezegd het

universele en eeuwige perpetuum mobile.

Vr. Als dat zo is, is het onmogelijk haar in perioden te verdelen, want daarmee wordt het denkbeeld van een absoluut en volslagen niets weggevaagd. Het lijkt enigszins tegenstrijdig dat er over een 'aantal' tijdperken wordt gesproken, al zou men wel kunnen spreken over zoveel in- en uitademingen van de 'grote adem'.

Antw. Dat zou het begrip absolute rust tenietdoen, ware het niet dat tegenover die absoluutheid van rust een absoluutheid van beweging staat. De ene uitdrukking is daarom gelijkwaardig aan de andere. Er is een prachtig gedicht over pralaya, geschreven door een rishi uit de oudheid, die de bewegingen van de grote adem tijdens pralaya vergelijkt met de ritmische bewegingen van de onbewuste oceaan.

Vr. De moeilijkheid ontstaat wanneer het woord 'eeuwigheid' wordt gebruikt in plaats van 'eon'.

Antw. Waarom moet een Grieks woord worden gebruikt als er een meer bekende term bestaat, vooral omdat die in *De geheime leer* volledig wordt verklaard? U kunt het als u wilt een *relatieve* of een manvantarische en pralayische eeuwigheid noemen.

Vr. Is de verhouding tussen pralaya en manvantara geheel analoog aan die tussen slapen en waken?

Antw. Alleen in een bepaald opzicht; tijdens de nacht bestaan we allemaal als persoon en *zijn* als individu, hoewel we slapen en ons niet ervan bewust zijn dat we zo leven. Maar tijdens pralaya verdwijnt al het gedifferentieerde, evenals elke afzonderlijke eenheid, uit het heelal van de verschijnselen en gaat op in of beter gezegd wordt overgebracht naar het noumenale Ene. In feite is er dus een groot verschil.

Vr. De slaap wordt wel de 'schaduwzijde van het leven' genoemd; kan men pralaya de schaduwzijde van het kosmische leven noemen?

Antw. In zekere zin kan dat. Pralaya is het zichtbare opgelost in het onzichtbare, het heterogene opgegaan in het homogene, dus een tijd van rust. Zelfs de kosmische stof moet, hoewel ze in essentie onverwoestbaar is, een rusttijd hebben en terugkeren naar haar laya-toestand. De absoluutheid van de alomvattende ene essentie moet zich zowel in rust als in actie manifesteren.

Appendix

Bijeenkomsten gehouden op 20 en 27 december 1888, Lansdowne Road 17, Londen, W., onder voorzitterschap van T.B. Harbottle.

[Het volgende is een samenvatting van de leringen gegeven tijdens verschillende bijeenkomsten van de Blavatsky Lodge van de TS die eerder plaatsvonden dan de bijeenkomsten met toelichtingen op de stanza's van *De geheime leer*.]

Dromen

Vr. Welke 'beginselen' zijn actief tijdens dromen?

Antw. De 'beginselen' die actief zijn tijdens de gewone dromen – die men moet onderscheiden van werkelijke dromen, en nutteloze visioenen moet noemen – zijn kāma, de zetel van het persoonlijke ego en van het verlangen dat tot chaotische actie wordt aangezet door de sluimerende herinneringen van het lager manas.

Vr. Wat is het 'lager manas'?

Antw. Het wordt gewoonlijk de dierlijke ziel genoemd (de nefesh van de Hebreeuwse kabbalisten). Het is de straal die emaneert uit het hoger manas of het permanente EGO, en is dat 'beginzel' dat het menselijk verstand vormt – bij dieren het instinct, want ook dieren dromen.¹ De gecombineerde werking van kāma en de 'dierlijke ziel' is echter zuiver automatisch. Daarin is het instinct actief, niet de rede. Door deze worden tijdens de slaap van het lichaam automatisch elektrische schokken ontvangen van en uitgezonden naar verschillende zenuwcentra. De hersenen krijgen nauwelijks indrukken daarvan, en het geheugen slaat deze op, natuurlijk ongeordend. Bij het ontwaken vervagen deze indrukken geleidelijk, zoals iedere vervliegende schaduw waaraan geen vaste substantiële werkelijkheid ten grondslag ligt. Het vermogen van de hersenen om deze vast te houden kan deze registreren en

1. Het woord dromen betekent in feite 'sluimeren' – laatstgenoemde werking wordt in het Russisch 'drematj' genoemd. – Red.

bewaren, als de indrukken maar sterk genoeg zijn. Maar als regel registreert ons geheugen alleen de vluchtige en verwrongen indrukken die de hersenen opvangen op het moment van ontwaken. Aan dit aspect van ‘dromen’ is al voldoende aandacht besteed en het wordt goed genoeg beschreven in de huidige boeken over fysiologie en biologie, want die dromen van mensen verschillen niet veel van die van dieren. De werkelijke dromen en ervaringen van het hoger ego zijn volledig terra incognita voor de wetenschap; deze worden ook dromen genoemd, maar moeten niet zo worden genoemd, of men zou de term voor de andere slaap-‘visioenen’ moeten veranderen.

Vr. In welk opzicht verschillen ze?

Antw. De aard en de werkingen van werkelijke dromen kan men niet begrijpen tenzij we het bestaan van een onsterfelijk ego in de sterfelijke mens erkennen, onafhankelijk van het fysieke lichaam, want het onderwerp wordt onbegrijpelijk tenzij we geloven – wat een feit is – dat er tijdens de slaap slechts een levende vorm van klei achterblijft, waarvan het vermogen om onafhankelijk te denken volkomen is verlamd.

Maar als we het bestaan van een hoger of blijvend ego in ons aannemen – een ego dat we niet moeten verwarren met wat we het ‘hoger zelf’ noemen – kunnen we begrijpen dat wat we vaak als dromen beschouwen, die gewoonlijk als nutteloze verbeelding worden gezien, in feite losse bladen zijn die uit het leven en de ervaringen van de *innerlijke* mens zijn gescheurd, en dat de vage herinnering daaraan op het moment van ontwaken min of meer wordt verwrongen door ons fysieke geheugen.

Dit laatste ontvangt automatisch enkele indrukken van gedachten, van feiten waarvan we getuige waren, en van daden die de *innerlijke* mens verrichtte tijdens zijn uren van volledige vrijheid. Ons ego leeft namelijk zijn eigen afzonderlijke leven en maakt zich los uit zijn gevangenis van klei telkens wanneer het vrij is van de kluisters van de stof, d.w.z. tijdens de slaap van de fysieke mens. Dit ego is de acteur, de werkelijke mens, het ware menselijke zelf. Maar de fysieke mens kan tijdens het dromen niet voelen of bewust zijn, want de persoonlijkheid, de uiterlijke mens, met zijn hersenen en denkvermogen, zijn min of meer volledig verlamd.

We kunnen het werkelijke ego vergelijken met een gevangene, en de fysieke persoonlijkheid met de cipier van zijn gevangenis. Als de cipier in slaap valt, ontsnapt de gevangene, of begeeft zich op zijn minst buiten de muren van zijn gevangenis. De cipier is half in slaap, en kijkt voortdurend knikkebollend uit het raam, waardoorheen hij slechts nu en dan een glimp opvangt van zijn gevangene, zoals hij een schaduw zou zien die daarachter beweegt. Maar wat kan hij waarnemen, en wat kan hij weten van de wer-

kelijke daden, en vooral van de gedachten van degene voor wie hij verantwoordelijk is?

Vr. Maken de gedachten van de een niet een indruk op de ander?

Antw. In geen geval tijdens de slaap; want het werkelijke ego denkt niet zoals zijn voorbijgaande en tijdelijke persoonlijkheid dat doet. Tijdens de uren van waken kunnen de gedachten en de stem van het hoger ego zijn cipier – de fysieke mens – al dan niet bereiken, want ze zijn de *stem van zijn geweten*, maar tijdens zijn slaap zijn ze absoluut de ‘stem van een roepende in de woestijn’. In de gedachten van de *werkelijke* mens, of de onsterfelijke ‘individualiteit’, zijn de beelden en visioenen van het verleden en de toekomst zoals het heden; ook zijn zijn gedachten niet als de onze, subjectieve beelden in onze hersenactiviteit, maar levende handelingen en daden, gebeurtenissen op dit moment. Ze zijn werkelijkheden, zelfs toen spraak uitgedrukt in geluiden nog niet bestond; toen gedachten dingen waren, en mensen deze niet in de vorm van spraak hoefden uit te drukken; want ze werden onmiddellijk werkelijkheid door de kracht van kriyāśakti, die mysterieuze kracht die ogenblikkelijk denkbeelden in zichtbare vormen omzet, en deze waren voor de ‘mens’ van het vroege *derde* ras even objectief als de voorwerpen die we zien dat nu voor ons zijn.

Vr. Hoe verklaart de esoterische filosofie dan de overdracht van zelfs maar enkele fragmenten van die gedachten van het ego aan ons fysieke geheugen, dat deze soms vasthoudt?

Antw. Deze worden alle weerspiegeld op de hersenen van de slaper, zoals de schaduwen buiten vallen op het canvas van een tent, die de bewoner ervan ziet als hij wakker wordt. Dan denkt de mens dat hij dit alles heeft gedroomd, en heeft hij het gevoel dat *hij* iets heeft meegemaakt, terwijl hij in feite vaag iets van de *gedachtenactiviteit* van het ware ego heeft opgevangen. Als hij volledig ontwaakt, worden zijn herinneringen elke minuut meer verwrongen en vermengen ze zich met de beelden die door de fysieke hersenen worden voortgebracht door de prikkeling die de slaper doet ontwaken. Deze herinneringen veroorzaken door middel van associatie verschillende gedachtegangen.

Vr. Het is moeilijk te begrijpen hoe het ego tijdens de nacht dingen kan beleven die lang geleden hebben plaatsgevonden. Werd er niet gezegd dat dromen niet subjectief zijn?

Antw. Hoe kunnen ze subjectief zijn als de droomtoestand zelf voor ons, en ieder geval op ons gebied, subjectief is? Voor de dromer (het ego) zijn de

dingen op zijn eigen gebied even objectief als onze handelingen dat voor ons zijn.

Vr. Welke zintuigen zijn actief in dromen?

Antw. De zintuigen van de slaper ontvangen af en toe schokken, en worden aangezet tot automatische activiteit; wat hij hoort en ziet zijn, zoals gezegd, een verwrongen weerspiegeling van de gedachten van het ego. Laatstgenoemde is in hoge mate spiritueel, en is nauw verbonden met de hogere beginselen, buddhi en ātman. Deze hogere beginselen zijn op ons gebied in het geheel niet actief, en het hoger ego (manas) zelf sluimert min of meer tijdens de waaktoestand van de fysieke mens. Dit is vooral het geval bij heel materialistische mensen. De spirituele vermogens van het ego worden door de stof zo beperkt dat *het* bijna nooit zijn volle aandacht kan geven aan de handelingen van de mens, zelfs al zou laatstgenoemde zonden begaan waardoor dat ego – wanneer het weer is verenigd met zijn *lager* manas – in de toekomst zal moeten lijden. Zoals gezegd vormen de indrukken die door dit ego worden geprojecteerd op de fysieke mens, dat wat we het ‘geweten’ noemen; en naarmate de persoonlijkheid, de lagere ziel (of het manas), zich verenigt met zijn hogere bewustzijn of EGO, wordt de invloed van laatstgenoemde op het leven van de sterfelijke mens groter.

Vr. Is dit ego dan het ‘hoger ego’?

Antw. Ja; het is het hoger manas verlicht door buddhi; kortom het beginsel van zelfbewustzijn, het ‘ik ben ik’. Het is het kārāṇasārīra, de onsterfelijke mens, die van de ene incarnatie overgaat naar de volgende.

Vr. Verschilt het ‘register’ of de ‘tafel van het geheugen’ voor de droomtoestand van dat tijdens de waaktoestand?

Antw. Omdat dromen in feite de activiteiten van het ego zijn tijdens de fysieke slaap, worden ze natuurlijk op hun eigen gebied opgetekend en brengen ze daar hun bijbehorende gevolgen teweeg. Maar men moet altijd bedenken dat dromen in het algemeen, en zoals wij ze kennen, eenvoudig onze vage herinneringen zijn van deze feiten als we wakker worden.

Het gebeurt inderdaad vaak dat we ons helemaal niet herinneren dat we hebben gedroomd, terwijl de herinnering aan de droom later op die dag plotseling tot ons doordringt. Er zijn daarvoor veel oorzaken. Het is vergelijkbaar met wat ieder van ons soms overkomt. Vaak brengt een gevoel, een geur, zelfs een toevallig geluid of een klank, lang vergeten gebeurtenissen, taferelen, en personen plotseling in onze herinnering. Iets van wat werd

gezien, gedaan, of gedacht door de ‘nachtwerker’, het ego, werd toen op de fysieke hersenen afgedrukt, maar drong niet door tot het bewuste, wakende geheugen als gevolg van een of andere fysieke toestand of belemmering. Deze indruk wordt vastgelegd in de hersenen in een daarvoor geschikte cel of zenuwcentrum, maar blijft als gevolg van een of andere omstandigheid als het ware ‘steken’ totdat iets er de benodigde impuls aan geeft. Dan sturen de hersenen deze onmiddellijk door naar het bewuste geheugen van de wakende mens; want zodra de vereiste omstandigheden aanwezig zijn, wordt dat centrum actief, en voert het werk uit dat het had moeten doen, maar waarvan de voltooiing eerst werd belemmerd.

Vr. Hoe gaat dit in z'n werk?

Antw. Er is onophoudelijk, dag en nacht, een soort bewuste telegrafische communicatie aan de gang tussen de fysieke hersenen en de innerlijke mens. De hersenen zijn zoiets ingewikkelds, zowel fysisch als metafysisch, dat ze op een boom lijken waarvan men de bast laag na laag kan verwijderen, waarbij iedere laag verschilt van alle andere lagen, en elk zijn eigen specifieke werk, taak, en eigenschappen heeft.

Vr. Wat onderscheidt het geheugen en de verbeelding in de droom van die in het waakbewustzijn?

Antw. Tijdens de slaap zijn het fysieke geheugen en de verbeelding natuurlijk passief, omdat de dromer slaapt: zijn hersenen slapen, zijn geheugen slaapt, al zijn functies sluimeren en rusten. Pas als ze worden gestimuleerd, zoals ik u heb gezegd, komen ze tot leven. Het bewustzijn van de slaper is dus niet actief, maar passief. De innerlijke mens daarentegen, het werkelijke ego, handelt onafhankelijk tijdens de slaap van het lichaam; maar het valt te betwijfelen of iemand van ons – tenzij hij grondig op de hoogte is van de fysiologie van het occultisme – de aard van de activiteit ervan kan begrijpen.

Vr. Wat is het verband tussen het astrale licht en ākāśa enerzijds en het geheugen anderzijds?

Antw. Eerstgenoemde is het ‘register van het geheugen’ van de dierlijke mens, laatstgenoemde is dat van het spirituele ego. De ‘dromen’ van het ego worden, evenals de daden van de fysieke mens, alle opgetekend, want beide zijn handelingen gebaseerd op oorzaken en brengen gevolgen teweeg. Onze ‘dromen’, die eenvoudig de waaktoestand en de activiteit van het ware zelf zijn, moeten natuurlijk ergens worden opgetekend. Lees

‘Karmische visioenen’¹ in *Lucifer*, en let op de beschrijving van het werkelijke ego, dat als een toeschouwer het leven van de held bekijkt, en mischien zal u iets opvallen.

Vr. Wat is het astrale licht in feite?

Antw. De esoterische filosofie leert ons dat het *astrale licht* eenvoudig de droesem is van ākāśa of de universele ideatie in haar metafysische betekenis. Hoewel het onzichtbaar is, is het toch om zo te zeggen de fosforescerende uitstraling van laatstgenoemde, en het is het medium tussen haar en de denkvermogens van de mens. En deze verontreinigen het astrale licht, en maken het tot wat het is – een voorraadschuur van alle menselijke en vooral psychische onvolkomenheden. Bij zijn oorspronkelijke ontstaan is het astrale licht als uitstraling heel zuiver, maar hoe lager het afdaalt en onze aardse sfeer nadert, hoe meer het differentieert, en als gevolg daarvan wordt de samenstelling ervan onzuiver. Maar de mens draagt aanzienlijk bij tot deze verontreiniging, en geeft de essentie ervan veel slechter terug dan dat hij deze ontving.

Vr. Kunt u ons uitleggen in welk verband het staat tot de mens, en wat het in zijn droomleven doet?

Antw. Differentiatie in de fysieke wereld is oneindig. De universele ideatie – of mahat, zo u wilt – zendt haar homogene uitstraling in een heterogene wereld, en dit bereikt het menselijke of *persoonlijke* denkvermogen via het astrale licht.

Vr. Maar ontvangt ons denkvermogen zijn verlichting niet direct van het hoger manas via het lager manas? En is eerstgenoemde niet de zuivere emanatie van de goddelijke ideatie – de mānasaputra’s die in de mens incarnerden?

Antw. Ja, dat klopt. De individuele mānasaputra’s of de kumāra’s zijn de directe uitstralingen van de goddelijke ideatie – ‘individueel’ in de betekenis van latere differentiatie, als gevolg van talloze incarnaties. Samen zijn ze het collectieve geheel van die ideatie, die op ons gebied, of vanuit ons gezichtspunt mahat zijn geworden, zoals de dhyāni-chohans gezamenlijk het WOORD of de ‘logos’ zijn bij het vormen van de wereld. Als de persoonlijkheden (lager manas of *fysieke* denkvermogens) uitsluitend door hun hogere alter

1. Zie H.P. Blavatsky & W.Q. Judge, *Occulte verhalen*, TUPA, 2010, blz. 119-38.

ego's zouden worden geïnspireerd en verlicht, dan zou er weinig kwaad in de wereld zijn. Maar dat is niet het geval; en terwijl ze verstrikt raken in de mazen van het astrale licht, raken ze meer en meer gescheiden van hun ouder-ego's. Lees en bestudeer wat Éliphas Lévi zegt over het astrale licht, dat hij satan en de grote slang noemt. Men heeft het astrale licht te letterlijk opgevat in de betekenis van een soort tweede blauwe hemel. Deze denkbeeldige ruimte, waarop de talloze beelden zijn afgedrukt van alles wat ooit was, is, en zal zijn, is een maar al te droevige werkelijkheid. Het wordt in en voor de mens – als deze psychisch gevoelig is, en wie is dat niet? – een soort verleidelende demon, zijn 'engel van het kwaad', en de inspirator van al onze slechtste daden. Het beïnvloedt zelfs de wil van een slapend mens door visioenen die worden afgedrukt op zijn sluimerende hersenen (visioenen die niet moeten worden verward met 'dromen'), en deze kiemen dragen vrucht wanneer hij ontwaakt.

Vr. Welke rol speelt de wil in dromen?

Antw. De wil van de uiterlijke mens, onze wilskracht, sluimert natuurlijk tijdens dromen en is niet actief; maar er kan een bepaalde richting aan de sluimerende wil worden gegeven tijdens zijn inactiviteit, waardoor bepaalde later optredende resultaten worden bereikt door de onderlinge wisselwerking – bijna automatisch tot stand gebracht – tussen twee of meer 'beginnselen' die tot één zijn verenigd, zodat ze volledig in harmonie zullen werken, zonder enige wrijving of valse noot, wanneer men weer wakker is. Maar dit is een van de kunsten van de 'zwarte magie', en als die voor goede doeleinden worden aangewend, maken ze deel uit van de vermogens van een occultist. Men moet op het 'pad' ver gevorderd zijn om een wil te hebben die bewust kan werken tijdens de fysieke slaap, of kan inwerken op de wil van een ander tijdens zijn slaap, bijvoorbeeld om zijn dromen te beheersen, en zo zijn handelingen te beheersen als hij wakker is.

Vr. Er wordt ons geleerd dat de mens al zijn 'beginnselen' tot één kan verenigen – wat betekent dat?

Antw. Wanneer een adept hierin slaagt, is hij een jīvanmukta: hij is in feite niet meer van deze aarde, en wordt een nirvāṇī, die naar vrije keus in samādhi kan gaan. Adepten worden gewoonlijk geclassificeerd naar het aantal 'beginnselen' dat ze volkomen onder controle hebben, want dat wat we wil noemen heeft zijn zetel in het hoger EGO, en laatstgenoemde is goddelijk en zuiver wanneer het vrij is van de vele gebreken van zijn persoonlijkheid.

Vr. Welke rol speelt karma bij dromen? In India zegt men dat iedereen de

beloning of de straf ontvangt voor al zijn daden, zowel in de waaktoestand als in de droomtoestand.

Antw. Als dat zo is, komt dat omdat ze de overlevering van hun voorouders in alle zuiverheid hebben bewaard en niet hebben vergeten. Ze weten dat het Zelf het *werkelijke* ego is, en dat het leeft en handelt, hoewel op een ander gebied. Het uiterlijke leven is een ‘droom’ voor dit ego, terwijl het innerlijke leven, of het leven op wat wij het droomgebied noemen, voor hem het werkelijke leven is. En daarom zeggen de hindoes (de niet-ingewijden, natuurlijk) dat karma gul is, en de werkelijke mens in dromen beloont en ook de bedrieglijke persoonlijkheid in het fysieke leven.

Vr. Wat is karmisch het verschil tussen deze twee?

Antw. De fysieke dierlijke mens is even weinig verantwoordelijk als een hond of muis. Met de dood van het lichaam is voor de lichamelijke vorm alles voorbij. Maar het werkelijke ZELF, dat zijn eigen schaduw emaneerde, of de lagere denkende persoonlijkheid, die tijdens het leven van de fysieke automaat aan de touwtjes trekt en dit leven opvoert, zal samen met zijn instrument en alter ego moeten lijden in zijn volgende incarnatie.

Vr. Maar die twee, het hoger en het lager manas, zijn toch één, nietwaar?

Antw. Dat zijn ze, en toch ook niet – en dat is het grote mysterie. Het hoger manas of het EGO is in essentie goddelijk, en daarom zuiver; er kan geen smet op worden geworpen, want geen straf kan het als zodanig bereiken, temeer omdat het onschuldig is aan en geen aandeel heeft in de doelbewuste handelingen van zijn lager ego. Maar juist door het feit dat – hoewel het tweevoudig is en tijdens het leven het hogere van het lagere verschilt – ‘de vader en de zoon’ *één zijn*, en omdat de lagere ziel, door zich te verenigen met het ouder-ego, daarop al haar goede én slechte handelingen vastlegt en afdrukt, moeten beide lijden; het hoger ego, hoewel onschuldig en zonder blaam, moet de straf voor de verkeerde daden van het *lager* zelf samen met dit lager zelf in hun toekomstige incarnatie ondergaan. De hele leer van de verzoening is gebaseerd op deze oude leerstelling; want het hoger ego is de tegenhanger van dat wat op deze aarde de persoonlijkheid is.

Voor wie dat begrijpt is dit een illustratie van het oude vedische verhaal van Viśvakarman. Viśvakarman, de alziende vader-god, die het bevattingsvermogen van stervelingen te boven gaat, redt als zoon van Bhuvana, de heilige geest, uiteindelijk de werelden doordat hij *zichzelf opoffert aan zichzelf*. De mystieke naam van het ‘hoger ego’ is in de Indiase filosofie kshetrajña, of ‘belichaamde ziel’, dat wat kshetra, het lichaam, kent of bezielt. Als men

de naam etymologisch analyseert, vindt men daarin de term aja, ‘eerstgeborene’, en ook het ‘lam’. Dit alles is veelzeggend, en er zouden boekdelen kunnen worden volgeschreven over de ontwikkeling van de persoonlijkheid en haar tegenhanger voor en na de geboorte – over Christus-kshetrajaña, de ‘god-mens’, de eerstgeborene, gesymboliseerd als het ‘lam’.

De geheime leer verklaart dat de mānasaputra’s of incarnerende EGO’s vrijwillig en doelbewust de last van alle toekomstige zonden van hun toekomstige persoonlijkheden op zich hebben genomen. Het is daarom eenvoudig te begrijpen dat het niet dhr. A. of dhr. B. is, of een van de persoonlijkheden waarin het zichzelf opofferende EGO zich periodiek kleedt, die werkelijk lijdt, maar de onschuldige Christos in ons. Daarom zeggen de mystieke hindoes dat het eeuwige zelf, of het ego (de één in drie en de drie in één), de wagenmenner of de bestuurder is; de persoonlijkheden zijn de tijdelijke en weer verdwijnende passagiers; terwijl de paarden de dierlijke begeerten van de mens zijn. Het is dus juist om te zeggen dat wanneer we doof blijven voor de stem van ons geweten, we de Christos in ons kruisigen. Maar laten we terugkomen op de dromen.

Vr. Zijn de zogenaamd profetische dromen een teken dat de dromer over sterke helderziende vermogens beschikt?

Antw. Men kan zeggen dat in het geval van mensen die werkelijk profetische dromen hebben, dit komt doordat hun fysieke hersenen en geheugen meer in harmonie zijn met hun ‘hoger ego’ dan bij de meeste mensen het geval is. Het ego-zelf beschikt over meer mogelijkheden om op het fysieke omhulsel en het geheugen dat af te drukken wat van belang is voor die personen, dan in het geval van minder begaafde personen. Bedenk dat de enige god waarmee de mens in contact komt, zijn eigen god is – geest, ziel en denkvermogen, of bewustzijn genoemd, en deze drie zijn één.

Maar er is onkruid dat moet worden vernietigd, opdat de plant kan groeien. We moeten sterven, zei Paulus, opdat we opnieuw kunnen leven. Door vernietiging kunnen we verbeteren, en de drie krachten, van het in stand houden, het scheppen, en het vernietigen, zijn maar een paar aspecten van de goddelijke vonk in de mens.

Vr. Dromen adepten?

Antw. Geen enkele gevorderde adept droomt. Een adept is iemand die de beheersing heeft verkregen over zijn vier lagere beginselen, waaronder zijn lichaam, en geeft het vlees dus niet zijn zin. Hij verlamt eenvoudig zijn lager zelf tijdens de slaap, en wordt volkomen vrij. Een droom, zoals wij die

opvatten, is een illusie. Zal een adept dan dromen, wanneer hij zich heeft bevrijd van alle andere illusies? In zijn slaap leeft hij eenvoudig op een ander en meer werkelijk gebied.

Vr. Zijn er mensen die nooit hebben gedroomd?

Antw. Zover ik weet is er op aarde niet zo iemand. Iedereen droomt min of meer; maar bij de meeste mensen verdwijnen de dromen direct bij het ontwaken. Dit hangt af van de ontvankelijkheid van de zenuwknopen in de hersenen. Niet-spirituele mensen, en zij die hun verbeeldingskracht niet gebruiken, of die door lichamelijk werk zijn uitgeput, zodat de zenuwknopen zelfs niet automatisch werken tijdens rust, dromen zelden of nooit met enige samenhang.

Vr. Wat is het verschil tussen dromen van mensen en die van dieren?

Antw. De droomtoestand komt niet alleen bij alle mensen voor, maar natuurlijk ook bij alle dieren, van de hoogste zoogdieren tot de kleinste vogels, en zelfs insecten. Ieder wezen dat fysieke hersenen heeft, of soortgelijke organen, moet dromen. Ieder dier, groot of klein, heeft in meerdere of mindere mate fysieke zintuigen; en hoewel deze zintuigen tijdens de slaap min of meer passief zijn, zal het geheugen toch, om zo te zeggen, automatisch werken, en vroegere gevoelens reproduceren. We weten allemaal dat honden, paarden en koeien dromen, en ook kanaries, maar zulke dromen zijn volgens mij slechts fysiologisch. Zoals de laatste sintels van een uitdovend vuur, met zijn laatste flikkeringen en af en toe oplichtende gloed, zo werken ook de hersenen bij het in slaap vallen. Dromen zijn niet, zoals Dryden zegt, 'door de fantasie veroorzaakte intermezzi', want het zijn slechts fysiologische dromen veroorzaakt door indigestie, of door een idee of gebeurtenis die tijdens de uren dat we wakker zijn is afgedrukt op de actieve hersenen.

Vr. Welk proces vindt er dan plaats bij het slapen gaan?

Antw. Dit wordt gedeeltelijk verklaard door de fysiologie. Volgens het occultisme is het de periodieke en regelmatige uitputting van de zenuwcentra, en vooral van de hersenzenuwknopen die de zintuigen betreffen, die weigeren op dit gebied nog langer te functioneren, en die, willen ze niet uitvallen, gedwongen zijn hun kracht te herwinnen op een ander gebied of upādhi. Eerst komt svapna, of de droomtoestand, en deze leidt tot die van sushupti. Men moet bedenken dat al onze zintuigen tweevoudig zijn en werken op het bewustzijnsgebied waarop het denkende wezen actief is. Fysieke

slaap biedt de beste gelegenheid voor de werking ervan op de verschillende gebieden; tegelijk is het een noodzaak zodat de zintuigen kunnen herstellen en nieuwe levenskracht opdoen voor de jāgrat, of waaktoestand, vanuit de svapna- en sushupti-toestand. Volgens de rājayoga is turīya de hoogste bewustzijnstoestand. Als iemand uitgeput is door één toestand van het levensfluidum, zoekt hij een andere; wanneer hij bijvoorbeeld is uitgeput door de hete lucht, verfrist hij zich met koel water; slaap is dus het schaduwplekje in de zonovergoten vallei van het leven. Slaap is een teken dat het waak-leven te sterk is geworden voor het fysieke organisme, en dat de kracht van de levensstroom moet worden afgebroken door de waaktoestand te verwisselen voor de slaaptoestand.

Vraag een goede helderziende om de aura te beschrijven van iemand die zojuist door slaap is verkwikt, en die van een ander die op het punt staat te gaan slapen. Eerstgenoemde zal worden gezien badend in de ritmische trillingen van de levensstromen – gouden, blauwe, en roze; dat zijn de elektrische levensgolven. Laatstgenoemde bevindt zich als het ware in een nevel van een intense goudoranje tint, bestaande uit atomen die met een bijna ongelooflijke snelheid onstuimig ronddraaien, waaruit blijkt dat de persoon te veel verzadigd begint te raken van leven; de levensessentie is te sterk voor zijn fysieke organen, en hij moet verkwikking zoeken in de schaduwkant van die essentie, en die kant betreft de dromen of de fysieke slaap, een van de toestanden van bewustzijn.

Vr. Maar wat is een droom?

Antw. Dat hangt af van de betekenis van de term. Men kan ‘dromen’, of zoals wij zeggen slaapvisioenen hebben, als men waakt of slaapt. Als het astrale licht door de kracht van de wil in een schaal of een metalen bak wordt verzameld en de ogen op een bepaald punt daarin worden gericht met de sterke wil om te zien, dan heeft dit een visioen of ‘droom’ tot gevolg, als de persoon enigszins sensitief is. De weerspiegelingen in het astrale licht ziet men beter met gesloten ogen, en nog duidelijker in de slaap. Van lichtend wordt het visioen doorzichtig; van normaal organisch bewustzijn stijgt het op tot een transcendente toestand van bewustzijn.

Vr. Aan welke oorzaken zijn dromen hoofdzakelijk toe te schrijven?

Antw. Zoals we allemaal weten zijn er veel soorten dromen. Als we de ‘spijsverteringsdroom’ buiten beschouwing laten, zijn er hersendromen en geheugendromen, onbewuste en bewuste visioenen. Voor waarschuwende of voorspellende dromen is de daadwerkelijke medewerking van het innerlijke ego nodig. Ze zijn ook vaak het gevolg van de bewuste of onbewuste

samenwerking van de gedachten van twee levende mensen, of van hun ego's.

Vr. Wat droomt er dan?

Antw. Gewoonlijk de fysieke hersenen van het persoonlijke ego, de zetel van het geheugen, dat vonken afgeeft en verspreidt zoals de nagloeende sintels van een vuur. Het geheugen van de slaper is als een zevensnarige eolusharp, en zijn bewustzijnstoestand kan worden vergeleken met de wind die over de snaren strijkt. Voordat hij in slaap viel, verkeerde hij in een van de zeven toestanden van mentale activiteit; de snaar van de harp die daarmee overeenstemt zal tijdens de slaap een reactie daarop vertonen. Als het een zachte bries is, zal de harp maar weinig worden beroerd; maar als het een orkaan is, zullen de trillingen naar verhouding sterker zijn.

Als het persoonlijke ego in verbinding staat met zijn hogere beginselen, en de sluiers van de hogere gebieden worden weggetrokken, dan is alles goed; als het daarentegen een materialistisch dierlijk karakter heeft, dan zullen er waarschijnlijk geen dromen zijn; of als het geheugen toevallig de ademtucht van de 'stroom' van een hoger gebied opvangt, en kans ziet die via de zenuwknopen van de kleine hersenen af te drukken, en niet door directe tussenkomst van het spirituele ego, dan zal het beelden en klanken ontvangen die zo verwrongen en disharmonisch zijn dat zelfs een devachanisch visioen een nachtmerrie of een groteske karikatuur zou lijken. Er is daarom geen eenvoudig antwoord op de vraag 'Wat droomt er?', want het is volledig afhankelijk van elk individu welk beginsel de belangrijkste drijfveer is tijdens de dromen, en of ze worden herinnerd of vergeten.

Vr. Is de schijnbare objectiviteit in een droom werkelijk objectief, of subjectief?

Antw. Als men zegt dat deze schijnbaar is, dan is ze natuurlijk subjectief. De vraag zou eerder moeten zijn: Voor wie of wat zijn de beelden of voorstellingen in dromen hetzij objectief of subjectief? Voor de fysieke mens, de *dromer*, is alles wat hij ziet met gesloten ogen, en in of met zijn geest, natuurlijk subjectief. Maar voor de *ziener* in de fysieke dromer – die als ziener zelf subjectief is voor onze stoffelijke zintuigen – is alles wat hij ziet even objectief als hij voor zichzelf is en voor anderen zoals hij. Materialisten zullen waarschijnlijk lachen, en zeggen dat wij van de mens een hele familie van entiteiten maken, maar dat is niet het geval. Volgens het occultisme is de fysieke mens één, maar de denkende mens is zevenvoudig, denkt, handelt, voelt, en leeft in zeven verschillende bestaanstoestanden of op zeven bewustzijnsgebieden, en voor elk van die toestanden of gebie-

den heeft het permanente ego (niet de bedrieglijke persoonlijkheid) een eigen stel zintuigen.

Vr. Kunnen die verschillende zintuigen worden onderscheiden?

Antw. Nee, tenzij u een adept bent of een getrainde chela, en vertrouwd bent met die verschillende toestanden. Wetenschappen zoals biologie, fysiologie, en zelfs psychologie (volgens de school van Maudsley, Bain, of Herbert Spencer) roeren dit onderwerp niet aan. De wetenschap informeert ons over de verschijnselen van de wil, van het gevoel, het verstand, en het instinct, en zegt dat deze alle tot uiting komen via de zenuwcentra, waarvan onze hersenen het belangrijkste zijn. Het specifieke medium of de substantie door middel waarvan deze verschijnselen plaatsvinden, wordt door haar vaat- en vezelweefsels genoemd; ze verklaart hun onderlinge verband en verdeelt de zenuwcentra in motorisch, sensorisch en sympathisch, maar ze spreekt met geen woord over de mysterieuze werking van het verstand zelf, of van het denkvermogen en zijn functies.

Het gebeurt vaak dat we ons ervan bewust zijn en weten dat we dromen; dit is een goed bewijs voor het feit dat de mens op het gebied van het denken een veelvoudig wezen is; het ego, de denkende mens, Proteus, is dus niet alleen een veelvormige, altijd veranderende entiteit, maar hij is ook, om zo te zeggen, in staat zichzelf op het gebied van het denken en dromen te scheiden in twee of meer entiteiten; en op het gebied van de illusie die ons volgt tot de drempel van nirvāṇa, is hij als ain sof die spreekt tot ain sof, in dialoog met zichzelf, en sprekend door, over, en tot zichzelf. En dit is het mysterie van de ondoorgrondelijke godheid in de *Zohar*, evenals in de hindoeïfilosofieën; het is hetzelfde in de kabbala, de *Purāṇa*'s, en in de metafysica van de Vedānta, of zelfs in het zogenaamde christelijke mysterie van de godheid en de drie-eenheid. De mens is de microkosmos van de macrokosmos; de god op aarde is gevormd naar het model van de god in de natuur. Maar het universele bewustzijn van het werkelijke ego transcendeert miljoenvoudig het zelfbewustzijn van het persoonlijke of bedrieglijke ego.

Vr. Is datgene wat 'onbewuste hersenactiviteit tijdens de slaap' wordt genoemd een automatisch proces van de fysieke hersenen, of is het een bewuste activiteit van het ego, waarvan alleen het gevolg wordt afgedrukt op het gewone bewustzijn?

Antw. Het laatste; want is het mogelijk om ons in ons waakbewustzijn te herinneren wat er gebeurde toen onze hersenen onbewust werkten? Dit is duidelijk een contradictio in terminis.